

Рібцун Ю. В.

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу логопедії,
*Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка
НАПН України
м. Київ, Україна*

РОЛЬ СУКЦЕСИВНИХ І СИМУЛЬТАННИХ ФАКТОРІВ У ПСИХОМОВЛЕННЄВМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ

Психомовленнєва діяльність є поліфункціональним процесом, який характеризують багатозначність, багаторівнева структура, мобільність та зв'язок з усіма іншими психічними функціями. Її порушення вимагає від спеціалістів пошуку того нейропсихологічного фактору, що визначає характер і механізми розладу, вивчення вторинних симптомів, які обумовлені системною мозковою організацією вищих психічних функцій (Т. Ахутіна, Т. Візель, І. Зимня, М. Жинкін, О. Леонт'єв, О. Лурія, Є. Соботович, Т. Ушакова, Л. Цветкова та ін.).

Базальними нейропсихологічними факторами розвитку психомовленнєвої діяльності є модально-специфічні та неспецифічні, кінестетичні, просторові, енергетичні, sukcesивні (ліва півкуля головного мозку) та симультанні (права півкуля), фактори міжпівкульної взаємодії, усвідомленості / неусвідомленості, довільної / мимовільної регуляції психічної діяльності [1]. Розглянемо sukcesивні та симультанні фактори і визначимо їх роль у психомовленнєвому розвитку дітей.

Поняття «сукцесивний» (від лат. *succendo* – йти слідом) означає послідовність протікання певного процесу. Сукцесивне впізнавання передбачає розгорнутий у часі полімодальний (за участю зорового, слухового, тактильного аналізаторів) детальний процес ознайомлення з об'єктом, послідовна оцінка релевантних значущих інформативних ознак (оперативні одиниці сприймання) і відкидання несуттєвих. Уперше знайомлячись з предметом, дитина детально обстежує його, вивчаючи структуру, основні характеристики, функціональність. Саме вони дають їй змогу сформувати цілісне уявлення про предмет і позначити його певним словом.

Сукцесивні операції входять до складу специфічних психологічних мовленнєвих механізмів, що забезпечують формування та функціонування мовленнєвої діяльності на фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному, синтаксичному рівнях організації (Є. Соботович) [2].

Сукцесивний аналіз і синтез відіграють важливу роль у розвитку психомовленнєвої діяльності, адже допомагають оперувати динамічними руховими схемами, синтагматично організованими мовними одиницями (послідовності звуків у слові, складів у слові, слів у реченні, речень у тексті). Якщо сукцесивний аналіз являє собою розумову операцію послідовного виділення окремих елементів із конкретним комплексом характерних ознак, то сукцесивний синтез – це мисленнева здатність встановлювати функціональні, причинно-наслідкові та ін. зв'язки між суміжними елементами, групувати їх за певними фонетичними (звуковий / буквений ряд слова), лексичними (лексична системність), морфологічними (словотворчі операції), граматичними (процес словозміни), синтаксичними (розгортання висловлювання) та загальномовними (читання, письмо) правилами.

Порушення суцесивного аналізу та синтезу спричинені органічними ураженнями головного мозку лобної локалізації, при яких відбуваються збої, у т. ч. й мовленнєві, під час переключення від одного руху до іншого, персеверації, проявляється загальна інертність [3].

Поняття «симультанний» (від лат. *simul* – в один і той же час) означає одночасність протікання певних психічних процесів. Симультанне впізнавання передбачає миттєве виокремлення об'єкта шляхом співставлення з існуючим у пам'яті цілісним еталоном, на основі виділення опорних ознак (нероздільні синкретичні одиниці), фільтрації зайвої інформації без послідовного аналізу його властивостей.

Для дитини навіть молодшого дошкільного віку достатньо одного погляду, щоб визначити, що перед нею, наприклад, помідор, а не яблуко, незважаючи на однаковий колір (червоний) і форму (круглий). Група елементів при симультанному впізнаванні сприймається як єдиний цілісний об'єкт. Це дає змогу дитині, побачивши ряд предметних зображень, назвати конкретну видо-родову групу: «взуття», «одяг», «головні убори».

Симультанне впізнавання є онтогенетично вторинним утворенням після суцесивного, це перехід до згорнутих форм псих. діяльності: суцесивне сприймання → суцесивно-симультанне → симультанно-суцесивне → симультанне (Л. Венгер, Р. Грановська, О. Запорожець, В. Зінченко, Б. Ломов, Y. Das, I. Kirby [4]).

Симультанна форма є більш скороченою та швидкою за своїм характером і часовими параметрами, складає основу формування внутрішньої схематизації для встановлення складних логіко-граматичних зв'язків: наприклад, квазіпросторових синтаксичних конструкцій, які можуть виступати у формі атрибутивних (донька сина – бабусяна

онука), порівняльних (мишка менша від кішки), дистантних (Миколка побачив друга, який сидів на березі річки; Миколка, який сидів на березі річки, побачив друга), пасивних (кораблик зроблений Глібом) конструкцій, логічних інверсій (Дельфін обігнав яхту). Покращення навичок симультанного впізнання відбувається в ході багаторазових вправлянь.

Симультанний аналіз та синтез є однією з основних форм організації психомовленнєвої діяльності, адже саме завдяки їм відбувається засвоєння лічильних операцій, формуються уявлення про кількість і число. Симультанний аналіз і синтез допомагають орієнтуватись у часі та просторі, розв'язувати завдання, які потребують відтворення цілим блоком вивченої та закарбованої у пам'яті інформації.

Взаємозв'язок симультанного і суцесивного аналізу та синтезу яскраво проявляється в мовленні, адже його сприймання та моторна організація має суцесивний, а програмування – симультанний характер, що відображає інтегративний принцип роботи головного мозку [5].

Симультанний синтез – необхідна умова протікання навчальної діяльності. Наприклад, суцесивне впізнання окремих букв → симультанне впізнання складів і слів як цілісних одиниць; суцесивне виокремлення певних граматичних ознак слова → симультанне синтезування граматичних значень, що забезпечує його правильне написання; розуміння смислу прочитаного на основі одночасного встановлення логічних зв'язків у тексті [6].

Отже, суцесивні та симультанні фактори – невід'ємна складова цілісного гармонійного формування психомовленнєвої діяльності у дітей. Недостатність симультанних процесів породжує труднощі цілісного сприймання фраз, тексту, що призводить до фрагментарності

інтелектуальної та мовленнєвої обробки інформації, порушення структури слова, речення та тексту, як в усному мовленні, так і на письмі.

Список використаних джерел:

1. Лурия А. Р. Нейролингвистические исследования. М.: Академия, 2002. 352 с.
2. Соботович Е. Ф. Психолингвистическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования. К. : ИЗМН, 1997. 44 с.
3. Лалаева Р. И., Гермаковска А. Особенности симультанного анализа и синтеза у младших школьников с тяжелыми нарушениями речи. *Дефектология*. 2000. № 4. С.17-23.
4. Грановская Р. М. Соотношение сукцессивности и симультанности в процессах восприятия и памяти : автореф. дис. д-ра психол. наук. Л., 1972.
5. Рібцун Ю. В. Роль латералізації функцій головного мозку в навчанні дітей із вадами мовлення. *Вісник Інституту розвитку дитини*. 2013. Вип. 26. С. 95-98.
6. Borel-Maisonny S. Perception et education. *Acta neurologica Belgica*. 1970. Vol. 70. № 3. P. 412.

